

Multilaterální zobrazení událostí šoa v publikaci *Poslali je nalevo*

Milan Mašát¹
Adéla Štěpánková²
Andrea Bajnarová³

¹ Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury; Žižkovo náměstí 5, 771 40 Olomouc; milan.masat01@upol.cz

² Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury; Žižkovo náměstí 5, 771 40 Olomouc; adela.stepankova01@upol.cz

³ Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury; Žižkovo náměstí 5, 771 40 Olomouc; andrea.bajnarova01@upol.cz

Grant: IGA_PdF_2021_001

Název grantu: Multilaterální zobrazení událostí šoa v literatuře

Oborové zaměření: AM – Pedagogika a školství

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Příspěvek se věnuje vybraným tématům, která konotují multilaterální pohled na události šoa, jež jsou integrována do knihy Moniky Hesseové *Poslali je nalevo* (2020). Multilateralitu v dané oblasti jsme rozdělili do šesti okruhů: 1) návrat židů do svých domovů; 2) pocit méněcennosti pramenící z relativně snazšího průběhu internace, 3) dopady internace na poválečný život židů; 4) dezertéři z německé armády; 5) vražda z milosti; 6) já, nebo ty. Prezentace vymezených událostí i z jiného pohledu, než se kterým jsou čtenáři prostřednictvím literárních textů ve většině případů seznamováni, může zabránit jistému schematickému nazírání na jednu linii událostí druhé světové války a může zvýšit impakt upozornění, která z této etapy dvacátého století vyplývají.

Klíčová slova *Poslali je nalevo*, Monika Hesseová, šoa, holokaust, multilaterální pohled, druhá světová válka

1. ÚVOD

Publikace Moniky Hesseové *Poslali je nalevo* vyšla poprvé v nakladatelství Little, Brown and Company v roce 2020; v téže roce byla vydána v České republice v překladu Lucie Schürerové v nakladatelství Fragment. V rámci příspěvku se zaměříme na zobrazení multilaterálního pohledu na jednu linii událostí druhé světové války – šoa – v příběhu, který se odehrává v poválečné Evropě (v rámci článku vnímáme termíny šoa a holokaust jako synonyma). Již tento faktor, tedy místo a čas, kdy se děj odehrává, splňuje požadavky na jiné, multilaterální, vykreslení jedné etapy dvacátého století. Většina beletristických vyprávění, v jejichž centru se nalézá zobrazení druhé světové války, je časově zasazena do válečných let a v jejich centru se ve značném množství případů nachází obraz útrap osob, které nacistický režim definoval jako židy (v rámci příspěvku vnímáme tuto skupinu osob jako vyznavače judaismu). Linie těchto příběhů většinou končí v situaci, kdy je prostředí, ve kterém se daný příběh odehrává, osvobozeno sovětskou armádou nebo západními spojeneckými vojsky.

S naznačeným úhlem pohledu jsou ve většině případů seznamováni i čeští žáci a studenti na různých stupních institucionálního vzdělávání v hodinách literární výchovy, ve kterých jsou jim prezentována umělecká vyprávění s tematikou šoa. Nechceme zpochybnout skutečnost, že události šoa byly namířeny primárně proti osobám židovské národnosti či židovského vyznání, nicméně

představování této linie druhé světové války pouze prostřednictvím osudů jedné – i když nejvíce zasazené – skupiny může vést k určitému zploštění pohledu na vymezenou problematiku. Zastáváme názor, že by (nejenom) žákům a studentům měly být nabízeny i texty, ve kterých je tematizován osud židů navrátilivších se z koncentračních a vyhlazovacích táborů (pro účely příspěvku vnímáme sousloví koncentrační a vyhlazovací tábor jako synonyma), vyprávění, v jejichž centru se nalézá zobrazení života této skupiny osob v zemích, kde se po válce prosadil komunistický režim či beletristické texty, které ukazují jejich peripetie provázející Aliyu (ať už oficiální, či nelegální) do Palestiny. Multilaterální pohled na vymezené události lze vést rovněž v rovině seznámení recipientů s osudy dalších skupin osob, které nacistický režim označil za nežádoucí. Jedná se například o homosexuály, Svědky Jehovovi, Romy a podobě.

V rámci příspěvku se zaměříme na zobrazení osudu židů po konci druhé světové války. Na příkladu vybraných pasáží z románu Moniky Hesseové *Poslali je nalevo* ukážeme, jak je lze využít k prezentaci aktuálnosti událostí šoa pro současnost, čím dál více se globalizující společnost, a to ve spojení s projevy antisemitismu, rasismu, xenofobie či stigmatizace určitých, zejména menšinových, skupin osob. Hlavní myšlenku vybraných úryvků usouvztažňujeme s obecným historicko-spoolečenským kontextem, který provázel nucený pobyt osob židovské národnosti v koncentračních táborech, i v souvislosti s útrapami, které je provázely při návratu z těchto internačních zařízení.

2. NÁVRAT ŽIDŮ DO SVÝCH DOMOVŮ

Jedním z hlavních témat multilaterálního pohledu na události šoa z fokusu osob židovské národnosti je zobrazení jejich návratu do svých domovů. Tato problematika není příliš často ve středu uměleckých vyprávění, a to možná kvůli určité kontroverznosti daného tématu. Mnozí přeživší vzpomínají na situaci, kdy byli svými sousedy po svém návratu přivítáni přinejmenším chladně, mnozí očití svědkové tvrdí, že ze setkání se svými sousedy po návratu do místa bydliště cítili antisemitský podtext, určitou výčitku, že právě oni přežili. Důkazem přetrvávajícího antisemitského chování mnohých obyvatel, představitelů politické reprezentace i policie může být pogrom namířený proti židům, kteří přežili nacistickou vyhlazovací mašinerii, v roce 1946 v Polsku. Právě o existenci protizidovského smýšlení, které v myslích většinové

společnosti přetrvávalo i po hrůzách holokaustu, považujeme za jeden z faktorů, na němž lze demonstrovat nutnost nadále o hrůzách druhé světové války hovořit a nabízet čtenářům i texty, které danou problematiku obsahují.

V publikaci, která se nalézá ve středu našeho příspěvku, je dané téma zakomponováno v úvodu příběhu, kdy se Žofie Ledermanová, protagonistka románu, po různých peripetiích vrací do svého rodného města v Polsku a do bytu, ze kterého byla i se svou rodinou vyhnána. „Paní Wojcyková?“ vydechla jsem a dbala, abych použila správné zdvořilé oslovení. Ve tváři měla vrásky, které v době, kdy jsem ji znala, neměla, a vlasy jí úplně zešedivěly. „Paní Wojcyková, já jsem Žofie Ledermanová.“ Zamrkala; koště neodložila, ale trochu je sklopila. „Žofie?“ Přistoupila jsem blíž. Znávala jsem paní Wojcykovou z našich tří sousedů na patře nejméně, ale stejně mě nyní pohled na ni dojímal téměř k slzám. Ona byla z doby Předtím. Jediný důkaz, který jsem zatím měla, že části mého života z té doby ještě stále existují. „Ano, to jsem já. Kdo jste si myslela, že by to mohl být?“ „Vandráci,“ zamumlá. (...) „Těsně předtím, než to skončilo. Od té doby jenom tuláci. Musela jsem je vyhánět. V domě pak není bezpečno.“ Podívala se na mě, jako by čekala, že přítomnost tuláků vysvětlím, a když jsem to neučinila, lehce si povzddechla. „No, na každý pád jsi zpátky.“ „Jsem zpátky,“ zopakovala jsem zbytečně. Spustila koště na zem a prohlížela si zařízení bytu, rozestý nábytek a polámané židle. „Moc toho taky nezbylo, že?“ „Myslím, že vandráci si věci odnášeli.“ Pokrčila rameny. „Nebo je pálili. Byla zima.“ „Ach,“ vydechla jsem a zahleděla jsme se jedna na druhou. Už jsem neuměla mluvit se svými sousedy. Ještě pořád vám pěkně kvetou máky? Žijí ještě vaši psi? Poslední vzpomínkou, kterou jsem na paní Wojcykovou měla, bylo, jak venčí své psy na ulici zrovna ve chvíli, kdy mě zastavil voják a chtěl vidět moje papíry. Pak o ně požádal i muže vedle mě, ale toho pak odvedli. Viděla jste ještě mnoho lidí odvěčených vojáky, paní Wojcyková? Jaký byl zbytek vaší války? (Hesseová, 2020, s. 31–32)

Z citace je patrné rozčarování paní Wojcykové nad návratem Žofie. Negativně zabarvené překvapení paní Wojcykové je explicitně vyjádřeno v určité komparaci vandráků s navrátilivšími se židy či v podtextu její promluvy nad problematikou bezpečnosti a nebezpečnosti pobytu v domě způsobené přítomností tuláků. Z celého rozhovoru je jasně patrné implicitní zklamání polské sousedky nad Žofiiným návratem; lze se pouze domnívat, zda v bytě opravdu během války přebývali zmiňovaní tuláci, nebo zda slovanští sousedé byty transportovaných vyrabovali. Dané lze doložit úryvkem: „Nevěřila jsem, že se kdokoliv z vás ještě vrátí. Tak to řekla paní Wojcyková. Ale neříkala to s vděčností v hlase. Nemyslela to jako – hrozně se mi ulevilo, že tě vidím. Její hlas zněl šťastně. Její hlas zněl zklamaně. Měla totiž na mysli, myslela jsem, že vás zabili všechny.“ (Hesseová, 2020, s. 36)

3. POCIT MĚNĚCENNOSTI PRAMENÍCÍ Z RELATIVNĚ SNAŽŠÍHO PRŮBĚHU INTERNACE

Mnozí židé navrátilivší se z koncentračních táborů pocítovali pocit viny pramenící ze skutečnosti, že útrapy druhé světové války přežili. Měli pocit, že hrůzy internace neprožili zcela. Z této skutečnosti také vychází teze mnohých odborníků, kteří tvrdí, že tyto osoby po válce nerady podávaly svědectví o útrapách internace, protože měly pocit, že nemají právo vypovídat.

Přežití ve vyhlazovacích táborech mnohdy záviselo na štěstí. Někteří z uvězněných během svého pobytu v těchto zařízeních plnily funkce, jejichž náplň jim alespoň zčásti internaci usnadňovala. Obdobná situace nastala i v případě, kdy byli tito lidé díky svému pracovnímu zařazení do určité míry po nějaký čas před transporty „na východ“ uchráněni. I tyto skutečnosti podle našeho

názoru naplňují multilaterální pohled na události šoa. V Hesseově publikaci je dané tematizováno v setkání Žofie a její kamarádky Goši. *Goša se začervenala a zahleděla se na svoje boty. „Měla jsem výjimku. Protože jsem pracovala v nemocnici, byla jsem nepostradatelný zaměstnanec. Když výjimka vypršela, jeden z doktorů mě schoval ve svém sklepě. Bylo to nebezpečné, až na pár posledních měsíců. Pak Flossenbürg. Ale jenom několik měsíců.“ Ústa se jí rozpačité zkroutila; styděla se za to, že měla štěstí. „I pár měsíců je dlouhá doba; jsem za tebe ráda,“ uklidňovala jsem ji. „Jsem ráda, že jsi byla v bezpečí, jak nejděle to šlo. Teď bydlím se sestrou a jejím mužem. Jejich úkryt nikdy neobjevili.* (Hesseová, 2020, s. 41–42)

4. DOPADY INTERNACE NA POVÁLEČNÝ ŽIVOT ŽIDŮ

Mnozí židé, kteří měli štěstí a nacistickou vyhlazovací mašinerii přežili, se vyrovnávali s různými důsledky svého nuceného pobytu v internačních táborech mnoho let po konci druhé světové války, mnozí se s nimi nevyrovnali do konce života. Přetrpěné hrůzy, kterým byli tito lidé vystaveni, se mnohdy přenesly i na jejich potomky i na děti jejich dětí, tj. druhou generaci potomků přeživších pobyt ve vyhlazovacích táborech. Těmito dopady se v posledních několika desetiletích intenzivně zabývají psychologové, kteří se snaží postihnout, jak zážitky osob z táborů ovlivnily život jejich potomků, kteří tyto hrůzy přímo nezažili.

Jedním s nejviditelnějších dopadů na poválečný život židů, kteří druhý světový konflikt přežili, byl neustálý strach o dostatek jídla. Samozřejmě v prvním období po válce byly tyto osoby vyhladovělé a snažily se zahnat pocit hladu, který se v nich pevně uhnízl během pobytu v nacistických vyhlazovacích táborech. Tato situace přímo souvisí s jednou z praktik nacistů v oblasti cíleného vyhlazení vybraných skupin osob – vyhladovět je. Toto trauma se však přeneslo do života přeživších i poté, co primární hlad zahnali a potravina byl relativní dostatek (v komparaci s absolutním nedostatkem jídla v táborech smrti). Hesseová i tyto skutečnosti do narativu knihy *Poslali je nalevo* integrovala, a to v rovině srovnání přístupu k jídlu židů vracejících se z koncentračních táborů a osob, které měly relativní dostatek jídla. *Posbírala jsem talíře od večere, ale neměla jsem tekoucí vodu, abych je umyla. My s Gošou jsme vyjedly talíře dočista. Dima a velitel Kuzněcov nechali zbytky: kůrka chleba, pár listů zelí. Na velitelově talíři zbyl i kousek masa, zřejmě flaksa, kterou asi diskrétně vyplivnul. Flaksa ležela na talíři jako sežvýkaná medúza plovoucí ve sražené rajské omáče. Chvíli jsem na ni hleděla a dělalo se mi z toho zle. Ale pak jsem všechny ty zbytky strčila do pusy. Prstem jsem vytřela konzervu, ani jsem se neobtěžovala použít vidličku. Flaksa se mi zasekávala v krku, ale přinutila jsem se ji spolknout. Hnusila jsem se sama sobě, ale také jsem měla hlad; nebo jsem si ještě živě pamatovala, jaké to je, mít hlad.* (Hesseová, 2020, s. 55)

Tato situace provázela i děti, které byly nuceny se během válečných let postarat samy o sebe buď během jejich pobytu v koncentračních táborech, nebo při ukrývání se před transporty do vyhlazovacích táborů. Spisovatelka implementuje dopady pramenící z nedostatku jídla do publikace v místě, kdy Žofie navštíví jeden z táborů, který vznikl po válce a jehož účelem bylo postarat se o děti, které válku přežily a které se ocitly bez rodičů. Pracovníci těchto zařízení se pokoušeli různými cestami děti předat jejich přeživším rodičům nebo jiným příbuzným, kteří měli štěstí a dočkali se konce války. *Naproti mně u stolu seděl jeden z menších chlapců. Nemohlo mu být víc než deset nebo jedenáct, měl špičaté uši a ostré rysy. Neobtěžoval se se lžící. Prsty si dával kousky masa přímo na chleba. Seděl s lokty vystrčenými, nahrbený u svého talíře a ztvářel obranný štít, aby si uchránil jídlo. Už měl u talíře dvě housky, ale*

když měl pocit, že se nikdo nedívá, natáhl se do společného košíku uprostřed stolu a popadl další. Pak si ji schoval do rukávu. Když si všiml, že se na něho dívám, věnoval mi výhružný pohled. Jeho tělo bylo tak malé. Měl by být větší, nebo tlustší. Jeho oči by neměly být tak staré. Neměl by tu vůbec být. Neměl by jíst jako zvíře. (Hesseová, 2020, s. 141) V šeru místnosti jsem poznala chlapce, který spal v posteli nejbliž ke dveřím. Byl to ten malý hoch od večere, který si tajně bral další jídlo. Když spal, měl kolena těsně u brady a objímal si je rukama. Sestra Tereza tichounce, aby spícího chlapce nezbudila, nazdvihla rok deky a ukázala mi jeho matraci. Byla rozříznutá a uvnitř cosi, co na pohled připomínalo kameny, ale ve skutečnosti to byly kusy chleba. „Bojí se, že jídlo dojde,“ zašeptala. „Oni se pořád bojí, že nebude dost jídla.“ (Hesseová, 2020, s. 150)

5. DEZERTÉŘI Z NĚMECKÉ ARMÁDY

Hesseová do vyprávění zařadila rovněž problematiku vyrovnávání se členů německé armády se skutečností, že byli součástí nacistické mašinerie. I když je v publikace Poslali je nalevo tato tematika do jisté míry eufemizovaná, a to díky tomu, že muž, který pobýval stejně jako Žofie Ledermanová v táboře pro židy, kteří přežili válečné pronásledování či internaci v koncentračních táborech, z německé armády dezertoval. Mezi Žofii a Josefem vznikne silné citové pouto, které je narušeno v situaci, kdy se podivné Josefovo chování v táboře vysvětlí. Když jí vysvětlí své počínání během válečných let, je postavena před situací, která je velmi známá již z Wiesenthalovy publikace *The Sunflower. On the Possibilities and Limits of Forgiveness* (česky *Slunečnice: vyprávění o vině a odpuštění*). Simon Wiesenthal, který byl uvězněn v nacistických koncentračních táborech, byl jednoho dne odvezen z jeho pracovního prostoru k posteli umírajícího člena SS. Voják, kterého dostihlo svědomí z věcí, kterých se zúčastnil, se chtěl přiznat – a získat rozhřešení – od žida. Tváří v tvář volbě mezi soucitem a spravedlností, tichem a pravdou, Wiesenthal nic neřekl. Ale i roky poté, co válka skončila, uvažoval: Udělal jsem správnou věc? Co byste na jeho místě udělali? (Wiesenthal, 1997, přebal publikace; volný překlad autoři příspěvku). Žofie je postavena před volbu, zda Josefovi jeho počínání odpustit a začít nový život po jeho boku, nebo zda se od něj nadobro distancovat a přijmout tezi, že lidé jsou odpovědní za své konání, i když třeba neměli na výběr nebo když k němu byli donuceni. Tato problematika by měla tvořit jádro multilaterálního pohledu na události šoa: nahlížení na dané skutečnosti pohledem nacistů, Němců sloužících v armádě nebo z fokusu prostých Němců, jejichž značná část hitlerovské počínání schvalovala, nebo alespoň slepě tolerovala. Honem pokračoval dál, aniž mi dal šanci odmítnout. „Byl jsem v armádě. Ale po chvíli jsem zjistil, že v ní nechci být. Byl jsem dezertér, rozumíš? Utekl jsem pryč. Jednou uprostřed noci jsem prostě odešel, s civilním oblečením v batohu. Spal jsem v prázdných stodolách a ve sklepích. Esesáci by mě zastřelili, kdyby se dozvěděli, kdo jsem; byl jsem dezertér, také jejich nepřítel.“ (Hesseová, 2020, s. 286)

6. VRAŽDA Z MILOSTI

Další tematikou, kterou autorka románu do uměleckého vyprávění zařadila, je vražda blízkého člověka, vražda z milosti. Může být zavraždění člověka omlouváno tím, že jej tento čin uchránil před větším strádáním, před nejistou budoucností, před hrůzným koncem? Situace, kdy se Žofie rozhodla svého bratra uchránit před budoucností, se odehrává v dobytém vagónu, který celou její rodinu spolu se stovkami dalších židů transportoval do koncentračního tábora. V tu chvíli uběhlo snad sto let, když jsem si uvědomila, že můj bratr je příliš slabý, než aby dokázal polykat, a já jsem nevěděla, jak ho k tomu mám přimět. Určitě jsem měla také žízeň;

určitě jsem sama také trpěla bolestí, ale to jediné, co si pamatuji, bylo, že můj bratr nedokázal polykat a já jsem v tu chvíli prožila celé století. Nahoře pod střechou vagónu byly otvory. Skrze ně jsem viděla, co se děje. Viděla jsem, jak strážce seřadil tři lidi za sebe do fronty a pak jim všem najednou prostřelil hlavu a použil přitom jen jednu kulku. V duchu jsem viděla obraz mého vlastního táty, jak ho kulka zasáhla do čela a jak se pak měkce složil k zemi. Jak dlouho potrvá, ne zastřelí i nás? Viděla jsem v duchu, co se stane. Nakonec otevrou dveře našeho vagónu. Vyloží nás ven a já budu muset nést Abeka, protože nedokáže chodit. A ponese ho vstříc smrti. Položím ho k nohám nacistických strážných, kteří ho ode mě oddělí, a až bude úplně sám, tak ho zabijí. V tu chvíli jsem věděla, že jeho smrt je nevyhnutelná. Byl příliš slabý. Jeho smrt byla zakončovacím stehem na oděvu, který byl již téměř dokončený. To jediné, co jsem mohla v téhle situaci mít pod kontrolou, bylo, jaký druh stehu se použije. Sundala jsem předtím Abekovi bundu a použila ji jako polštář pod jeho hlavu. Nyní jsem ji uchopila do rukou. Začala jsem mu potichu vyprávět jeho oblíbené pohádky. Pak jsem mu přiložila bundu přes ústa a nos. Nebránil se. Už nebyl při vědomí. Dokonce ani nevím, jestli byl ještě naživu. Možná, že už nás opustil; byl tak nehybný a ani jsem neviděla, že by se jeho hrudník zdvíhal a klesal. Přesto jsem s každou uplývající vteřinou přicházela o kousek svojí duše. Přesto věřím, že to byl akt milosrdenství. (Hesseová, 2020, s. 292–293)

7. JÁ, NEBO TY

Multilaterální pohled na vymezené události podle našeho názoru naplňují i situace, kdy byli internovaní židé postaveni před další volbu: tentokrát před výběr, zda udělat vše pro záchranu svých blízkých, nebo zda se řídit darwinovským pravidlem o přežití silnějšího. Pasáž, ve které Hesseová tuto volbu ukládá chlapci, který se vydává za Žofiina bratra, připomíná obdobnou situaci z Wieselovy *Noci*. Ten chlapec viděl, jak všichni, které miloval, zemřeli přímo před ním. Máma a děda byli zabiti hned, jak přijeli do Birkenau. Strýc, který jednoho dne nedokázal vstát a jít do práce a druhý den nevrstal vůbec. Táta, který celé dny křičel v bolestech, než konečně zavřel oči. A chlapec přemítal, jestli bylo správné nosit tátovi vodu, když byl nemocný, nebo jestli ho to jen udržovalo naživu o něco déle. Neprodužoval tím jeho utrpení? A nakonec – nakonec ten chlapec ztratil svoji sestru. (Hesseová, 2020, s. 295)

Pro komparaci uvádíme úryvek z *Noci*, v jehož středu se nachází obdobná situace. Byl to jen zlomek vteřiny, ale přesto jsem se cítil vinen. Běžel jsem pro trochu polévky a donesl ji otci. Neměl na ni chuť; chtěl jenom vodu. „Nepij vodu, jez polévku...“ „Jsem na dně... Proč jsi na mě tak zlý, synku?... Vodu...“ Donesl jsem vodu. Pak jsem odešel z bloku na apel. Vzápětí jsem se však vrátil a natáhl se na nejvyšší palandu. Nemocní směli zůstat na bloku. Budu tedy nemocný. Nechtěl jsem opustit otce. Kolem vládlo ticho, přerušované jen sténáním. Před blokem vyřvávali esesáci své rozkazy. Kolem postelí prošel nějaký důstojník. Otec žadonil: „Synu, dones mi vodu... Trpím... Mé útroby...“ „Ticho tam!“ zařval důstojník. „Eliezere“, pokračoval otec, „vodu...“ Důstojník k němu přistoupil a křičel, ať mlčí. Otec ho neslyšel. Neustále mě volal. Esesák je prudce udeřil obuškem do hlavy. Nehýbal jsem se. Měl jsem strach, mé tělo se obávalo dalších ran. Otec cosi zachroptěl – bylo to moje jméno: „Eliezere“. Viděl jsem, že ještě trhaně dýchá. Nehýbal jsem se. (Wiesel, 2004, 104–106)

8. ZÁVĚR

V příspěvku jsme prezentovali možné využití témat z publikace Moniky Hesseové *Poslali je nalevo* a diferencovali jsme je do šesti okruhů: 1) návrat židů do svých domovů; 2) pocit méněcennosti

pramení z relativně snazšího průběhu internace, 3) dopady internace na poválečný život židů; 4) dezertéři z německé armády; 5) vražda z milosti; 6) já, nebo ty.

Integraci vybraných témat usouvztažňujeme s prožíváním jedné linie událostí druhé světové války z pozice židů, přičemž uvedené rozdělení spojujeme s multilaterálním pohledem na vymezenou etapu druhé světové války. Domníváme se, že právě multilaterální pohled je stejně důležitý jako zobrazení daného fenoménu z fokusu osob židovské národnosti *sensu stricto*. Publikace *Poslali je nalevo* slučuje oba přístupy, což podle našeho názoru z tohoto uměleckého vyprávění činí vhodný prostředek k seznámení recipientů (zejména žáků a studentů na různých stupních intencionálního vzdělávání) s literárně ztvárněnou tematikou šoa prostřednictvím různých úhlů pohledu.

Uvědomujeme si důležitost zobrazení vymezené linie druhé světové války především prostřednictvím životního osudu židů zasažených nacistickou perzekuční politikou, poněvadž tato skupina jí byla nejvíce zasažena. Na druhou stranu si myslíme, že seznamovat

čtenáře s událostmi šoa pouze z fokusu osob židovské národnosti může vést k jistému zploštění vnímání těchto poměrně komplikovaných událostí, což může vést k černobílému či schematickému názoru na vybrané události druhé světové války. Porozumění různým jevům spojeným s šoa lze tříbit prostřednictvím vhodně vybraných uměleckých vyprávění. Publikace *Poslali je nalevo* propojuje různé pohledy na druhou světovou válku. Právě tento aspekt je stěžejním argumentem, proč lze tuto knihu využít k prezentaci multilaterálního pohledu na jednu linii událostí druhé světové války.

Zdroje

1. HESSEOVÁ, M. *Poslali je nalevo*. 1. vydání. Praha: Fragment, 2020. 310 s. ISBN 978-80-253-493
2. WIESEL, E. *Noc*. 3. vydání. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2014. 108 s. ISBN 978-80-87864-16-6.
3. WIESENTHAL, S. *Slunečnice: vyprávění o vině a odpuštění*. 1. vydání. Jinočany: H & H, 2005. 126 s. ISBN 80-7319-041-9.